

seler ἔνθ. ἀνωτ. 11. 263) ἐκδηλοῦται ἅμα τῇ ὄψει. Τὸ περιλάλητον τοῦτο τοῦ Λούβρου ἀγάλμα ἐθεωρήθη τὸ πρῶτον, ὡς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀρκεσιλάου ποιηθὲν τῇ ἐντολῇ τοῦ Καίσαρος (Πλ. 35. 156) διὰ τὸν κτιζόμενον τότε ναόν. Ἐκλήθη δὲ γενέτειρα ἕνεκα τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ τύπου τούτου ἐπὶ Ῥωμ. νομισμάτων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὀνομάζεται αὕτη «Venus Cenetrix». Τὰ νῦν ὁμοῦς ἐγκατελείφθη παντάπασιν ἢ ὑπόθεσις αὕτη διὰ τε τὸν λόγον ὅτι ἡ ἐπίκλησις αὕτη τῆς θεᾶς καὶ ἐπὶ ἄλλων φέρεται τύπων τῆς Ἀφροδίτης, ὅπως διαφόρων, ἀλλὰ καὶ διότι ἀπεδείχθη πειστικῶς ὅτι τὸ πρωτότυπον τοῦ ἐν Λούβρῳ ἀγάλματος κατὰ αἰῶνας ἀρχαιότερον ἦτο τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀρκεσιλάου. Ὑπὸ τινων ἀπεδόθη τὸ πρωτότυπον εἰς τὸν Ἀλκαμένην καὶ ὑπετέθη ὅτι πρόκειται περὶ τῆς Ἀφροδίτης, δι' ἧς ὁ τεχνίτης οὗτος τὸν Ἀγοράκριτον ἐνίκησε. Βέβαιον ὁμοῦς εἶνε μόνον, ὅτι τὸ ἔργον ἐποιήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ὑπὸ ἀττικοῦ γλύπτου.

Τὸ ἡμέτερον ἀγάλμα εἶνε ἐξ ἅπαντος ἐν τῶν πολλῶν κατὰ τοὺς Ῥωμ. χρόνους ἀντιτύπων τῆς σεμνῆς ταύτης Ἀφροδίτης, εἶνε δὲ καὶ ἡ ὁμοιότης τούτου πρὸς τὸ ἐν Λούβρῳ, ὡς εἴπομεν, ἰκανῶς αἰσθητή. Οὐ μόνον ἐν τῇ χρήσει τοῦ διαφανοῦς χιτῶνος καὶ τῇ γυμνώσει τοῦ ἡμίσεος τοῦ στήθους εἶνε αὕτη καταφανής, ἀλλ' ἐξόχως ἐν τῇ κεφαλῇ, ἧς ἡ στρογγυλότης τοῦ προσώπου, ἡ διάταξις τῆς κόμης τῆς στεφούσης ἐπιχαρίτως τὸ μέτωπον καὶ ἡ ἀκκιστικὴ αὐτῆς κλίσις πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν χειρῶν, τὴν τὸ μῆλον φέρουσαν, κατάδηλος τυγχάνει.

Παραλλαγαὶ ὁμοῦς ὑπάρχουσι καὶ ἐνταῦθα ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῶν δύο ὑπὸ σύγκρισιν τύπων, οὐχὶ μικραί. Ἡ ἡμετέρα Ἀφροδίτη ἔχει τὸ δεξιὸν στή-

θος γυμνόν, ἀντὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὅπερ ἔχει ἢ τοῦ Λούβρου καὶ ἄλλα ἀντίτυπα. Οὐδὲ ἐφάπτεται «ἄκροις δακτύλοις τῶν κροσσῶν τῆς ἀμπεχόνης» ὡς ποιεῖ ἢ τοῦ Λούβρου, τοῦναντίον στρέφεται αὕτη περὶ τὸν ἀριστερὸν ὤμον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν καταπίπτουσα. Ἡ κλίσις τῆς κεφαλῆς δὲν γίνεταί πρὸς τὰ ἀριστερά, ἀλλὰ πρὸς τὰ δεξιά, ὅπως καὶ ἡ γύμνωσις τοῦ στήθους. Ἐπίσης δὲ ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐκράτει τὸ μῆλον· διότι πάντως ἢ ἀπολεσθεῖσα χεὶρ θὰ ἔφερε μῆλον ἐν τῇ παλάμῃ. Σπουδαία ὁμοῦς διαφορὰ μεταξύ τῶν δύο Ἀφροδιτῶν τούτων εἶνε ὅτι ἡ τῆς Ἐπιδαύρου ἔφερε ξίφος καὶ ἴσως καὶ δόρυ ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Τὸ στήθος περιθεῖ λοξῶς τελαμῶν ἀπολήγων ἐκεῖ ἔνθα ἀνέρχεται τὸ ἱμάτιον καὶ ὅπου ὀπὴ ὁρατὴ ἔτι εἰς ἔνθεσιν ἐχρησίμευεν τῆς ἐκ μετάλλου τούτου λαβῆς. Ἡ παραλλαγή αὕτη τοῦ τοσοῦτον ἐν τοῖς Ῥωμ. χρόνοις ἀρεστοῦ τύπου τούτου τῆς Ἀφροδίτης ἐπῆλθε φαίνεται ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ὡς βεβαιοῦται καὶ ἐκ παραστάσεων παρεμφερῶν τῆς Ἀφροδίτης ἐπὶ δακτυλιολίθων, ὅπου ἡ θεὰ φέρει ὄντως τὸ ξίφος (πρβλ. Cades 7. Π. 76). Ἡ διὰ ξίφους κόσμησις τῆς Ἀφροδίτης προὐκάλεσε πάντως καὶ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δόρατος τῇ θεᾷ. Διότι βεβαίως ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἐκράτει τὸ δόρυ, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς διὰ τῶν ἐλαφρῶς κλειομένων δακτύλων ὀπῆς.

Ἐν τούτοις οὐδεὶς πιστεύομεν θὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἐξ Ἐπιδαύρου Ἀφροδίτη αὕτη τὸν αὐτὸν τύπον ἐκεῖνον ἀναπαριστᾷ τῆς σεμνῆς Ἀφροδίτης, τὸν διὰ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λούβρου καὶ δι' ἄλλων ἀντιτύπων γνωστόν.

Ἰανουάριος 1887.

B. ΣΤΑΗΣ

ΚΕΦΑΛΗ ΕΞ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

(Πίναξ 10)

Ἡ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ 10^ῳ Πίνακι τοῦ προηγούμενου Τεύχους κατ' ἐνώπιον καὶ ἐν καταγραφῇ εἰκῶν ἀναπαριστᾷ κεφαλὴν (1) εὑρεθεῖσαν ἐν Ἐλευ-

(1) Ὑψος προσώπου 0,22 πλάτος κατὰ τὰ ζυγωματικά ὀστᾶ 0,17. Ἀπόστασις τῶν ἔξω γωνιῶν τῶν ὀφθαλμῶν ἀπ' ἀλλήλων 0,105, ἀπόστασις τῶν ἔσω γωνιῶν 0,04, ὕψος ῥινός ἀπὸ τῶν γείσων τῶν ὀφρύων

σῖνι τὸ φθινόπωρον τοῦ προπαρελθόντος ἔτους (1885) σκαπτομένου τοῦ χώρου ἐκεῖνου τοῦ ὑπὸ τὸν σπη-
 ἔως τῆς ἄκρας 0,08, ὕψος μετώπου 0,05, πλάτος στόματος 0,06, πλάτος λαμποῦ 0,16, περιφέρεια αὐτοῦ κατὰ τὴν βίξαν 0,56, ὕψος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πηγουνίου ἕως τῆς ἀρχῆς τοῦ θώρακος 0,14, περιφέρεια κρανίου μεγίστη 0,85. Μῆκος τοῦ θώρακος 0,41 πλάτος αὐτοῦ τὸ μέγιστον 0,21 ὕψος τοῦ ὄλου λίθου 0,49.

λαϊωδῆ βράχου δεξιὰ τοῦ Προπόλου τοῦ Ἀπίου (1). Ὁ λίθος εὐρέθῃ πρῆγῃς καὶ 0,40-0,50 Γ. Μ. ὑπεράνω τοῦ βράχου παρὰ τὴν ΜΑ^{IV} γωνίαν τοῦ Σηκοῦ τοῦ ἐκεῖ ἀποκαλυφθέντος Ναϊσκού, οὐ τὰ σωζόμενα εἰδήσι τῆς κατασκευῆς ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἐπιχώσεως 1,50-3,00 Γ. Μ. πάχους, ἥτοι ὕψους, περίπου, καθόσον ἐννοεῖται καὶ ἐκεῖ ὁ βράχος εἶναι κατακλινῆς. Τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος κεφαλὴν ἐκαλύπτεν στρώμα χρωμάτων 2,00 Γ. Μ. περίπου ὕψους, οὐ πολὺ μέρος εἶχε συμφορηθῆ ἐκεῖ, ὡς εἰκάω, εἰς ὄχι πᾶν παλαιὸς χρόνος· τούτλαχιστον φαίνεται αὐτοῖς πινθόν ὅτι τοὺς ἐκεῖ τούτους εἶχον χρησιμοποιοῦσι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ πρὸς ἰδίαν γρείας (2). Γνωρίζουσι δὲ οἱ ἀναγνώσται τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος (1886, σελ. 29. Πίν. 3) ὅτι ἐκεῖ εὐρέθησαν καὶ τὰ δύο ἐκεῖνα ἀνάγλυφα, ἅτινα παρέσχον μοι τὸ ἐνδόξιμον εἰς τὴν ἄνομασίαν τοῦ οικοδομημάτων, ἐκεῖ δὲ, ὡς καὶ ἐν τοῖς Πρακτικαῖς ἐσημείωσα (1885, σελ. 28) πλὴν τούτων, εὐρέθησαν καὶ ἄλλα σχετικῶς διὰ τὸ μικρὸν τοῦ τόπου πολλὰ ἔργα τέχνης, ὧν ἀναγκαῖον κρίνω νὰ ἀναγράψω ἐνταῦθα τὰ ἀκόλουθα.

1. Ἄγαλμα νεανίου λίθ. πεντακλίου καὶ ὕψους 1,20 περίπου. Τῶν ἄκρων σώζονται οἱ πόδες ἐπὶ τῆς νῦν κολοβῆς βάσεως, ἐπ' ἧς τὸ ἄγαλμα ἵστατο, προσκολλημένη καὶ πείδιλα φέρωντες, ἀποκεκομμένοι δὲ τοῦ σώματος καὶ μὴ προσαρμοζόμενοι, διότι ἐξέλιπεν τῶν σφυρῶν μέρος· τὸ δεξιὸν βραχίονος σώζεται ἐλάχιστον μέρος ὁ δὲ ἄριστερός σχεδὸν ὀλόκληρος, πλὴν τῆς χειρὸς ἀπολεσθείσης, τούτλαχιστον μῆκος ἀνευρεθείσης· βλάβας δὲ ἔχει καὶ ἄλλας τὸ ἄγαλμα καὶ μάλιστα κατὰ τὸ καλύπτον, ὡς συνήθως, πλὴν τοῦ δεξιῦ ὤμου καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν μέρους τοῦ θώρακος, σχεδὸν ἔλον τὸ λοιπὸν σῶμα ἰσότητι, ἀλλὰ σώζει τὴν κεφαλὴν σχεδὸν ὀλόκληρον (ἐλλείπει μόνον τοῦ κρανίου ὅσισθεν μικρὸν τι μέρος) καὶ πρὸ πάντων ἀλώθητον, τῆς ἐλαχίστων ἀμυγῶν, τὸ πρόσωπον μετὰ καὶ πλὴν νόσας καθ' ὀλοκληρίαν. Ἡ ἐργασία τοῦ ἀγάλ-

ματος εἶναι ξηρὰ καὶ ὄχι ἐπιμελής (κατὰ τὴν κόμην μάλιστα τὴν γυναικί μᾶλλον ἀρμαζουσαν), εἰ καὶ ἐνιαχὸς (κατὰ τὸ στόμα λ. χ.) ἐπιτετραυθεμένη, ἢ δὲ ἀπὸ τοῦ βλου ἔργου ἐντύπωσις ψυχρά, ὥστε νὰ φαίνεται προτὶν ὄχι τῶν καλῶν τῆς τέχνης χρόνων· καὶ ὅμως ὁ τύπος οὐδόλλως ἀπίθανος νὰ ἴηαι τῶν Ἑλληνικῶν χρόνων εὐρημα εἰς τὸν Βαΐχως πιθανῶς ἀναφερόμενος· καὶ τῷ ὄντι ὁ Βαΐχως νεανικῶς καὶ ἐπὶ τὸ θηλυπρεπέστερον ἤρσαστο ἐνωρίς ἐν τῇ τέχνῃ εἰκονιζόμενος, τὸ δὲ ἡμέτερον ἔργον ἐκ τοῦ στήθους καὶ τῆς κατ' αὐτὸ γυμνότητος ἀποδείκνυται νεανίαν ἀναπαριστῶν· ἂν μόνον ἡ κεφαλὴ εὐρίσκατο πᾶς τις ἤθελεν ὑποθέσει αὐτὴν κεφαλὴν γυναικίως.

2. Ἐκτύπου ἀναγλύφου (haut-relief· τὸ ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ θώρακος μέχρι τῶν ποδῶν μέρος ἀνδρός (4) εἰς σύμπλεγμα, ὡς εἰκάω, ἀνήκοντος. Ὁ λίθος εἶναι ἐπίσης πεντακλιός, τὸ δὲ μέγεθος τῶν προσώπων θὰ ἴηοι περίπου τὸ φυσικόν. Ὁ εἰκονιζόμενος ἀνήρ ἐπὶ θρόνου διὰ σφηγῶν κεκοσμημένου καθήμενος ἢ μᾶλλον ἀνακακλιμένος ἔχει τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἠπλωμένον καὶ φαύοντα τῇ χειρὶ (σωζομένη κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου) τὸν θρόνον. Τραχύτης τις τῆς σμίλης καὶ ἀμέλειαι ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ τῶν καθ' ἕκαστον, μάλιστα τοῦ καλύπτοντος τὰ κάτω μέλη τοῦ σώματος ἱματίου καὶ τῆς κοσμοῦσής τὴν φαινομένην πλευρᾶν τοῦ θρόνου σφηγός, παρατηρεῖται καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ, ἀλλ' ἢ ἀπ' αὐτοῦ ἐντύπωσις εἶναι ὄχι ψυχρὰ καὶ ὁ λίθος ὄχι ἰσπερήμενος ζωῆς, ὥστε δὲν ἀμαρτάνω ἴσως θεωρῶν αὐτὸ ἔργον τῶν καλῶν τῆς τέχνης (τοῦ Δ^{ου} ἀκόμῃ π. Χ. αἰῶνος) χρόνον καὶ κρίμα ἐτι περιήλθεν ἡμῖν τῶσον κολοβόν.

3. Τεμάχια δύο προσαρμοζόμενα ταπεινὸν ἀναγλύφου (2). ἐν οἷς σώζεται ὁ λαίμης μετὰ τὸν θώρακος καὶ μέρος τῶν βραχίωνων γυναικείας μορφῆς χειριδωτῶν φοροῦσας χιτῶνας (οὐ ὅμως αἱ χεῖριδες πλατεῖαι καὶ πρὸς τὰ κάτω κρεμαίμεναι ἀφίρουνσι τοὺς βραχίονας γυμνοὺς) καὶ περιβήτημα ἀπολήγον ὑπὲρ τοὺς δύο ὄμους ἐμπροσθεν εἰς ἄρκας, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν ἄλλοις καὶ ἐν τῷ τῆς Ἀ-

(1) Παράβ. Πρακτ. τῆς Ἀρχ. Ἐταιρ. τοῦ 1885, σελ. 27-28.

(2) Ἡ ἱκανότης τοῦ ὀπίσθου τοῦλου τοῦ οικοδομημάτων καὶ ἴσως καὶ ἡ ἐπιδοτικότητα πωρῆσι πλίνθου εἰς τὰ σωζόμενα θεμέλια τοῦ τοῦλου τῆς μνησθέντος τῶν πλερῶν πιθανῶς νὰ εἴη· Ῥωμαϊκῶν χρόνων· Βυζαντινῶν ὅμως χρόνων ἔργον ἐξάνη μοι ἡ περίεσι τοῦ οικοδομημάτων ὑπὸ τὸν σπυλαϊωδῆ βράχον ἐπιστάσεως τοῦ ἰδαίου ποταμοῦ ἢ πλᾶτων, ποῦ δὲ ἐπὶ ἄπτον πλίνθων.

(1) Ὁ λίθος εὐρέθῃ ὄχι κρημῶς εἰς τὰ καλύπτοντα αὐτὸν τὸν Ναισκὸν τοῦ Πλοῦτωνος χωμάτα, ἀλλὰ πάντοτε ἐντὸς τοῦ Περιβόλου παρὰ τὸν βόρειον αὐτοῦ (τοῦ Περιβόλου δεξι.) τοῦτον. Μῆκος σωζόμενου 0,50, ὕψος 0,40, πάχος τῆς πλάτης, ἐπ' ἧς ἡ μορφή, 0,10.

(2) Ὑψος σωζόμενου 0,30, πλάτος 0,20, πάχος τῆς πλάτης 0,05.

κροπόλεως ἀγάλματι τῷ εἰς τὴν Πρόκνην ἀποδομένῳ (Mittheil. 1876, σελ. 304). Πολύ φυσικῶς, ἦτοι κατὰ τὴν πραγματικότητα, ἐφάνη μοι εἰργασμένον τὸ τῆς ἀριστερᾶς μασχάλης κοῖλον, περιεργοὶ δὲ εἶναι δύο κατὰ τὸν λαιμὸν ἰκανῶς βαθέως κεχαραγμένοι γραμμαί· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ἔργον φαίνεται μοι τῶν καλῶν τῆς τέχνης χρόνων προϊόν.

4. Δύο τεμάχια προσαρμύζοντα ἐκτύπου ἀναγλύφου οἷα τὰ ἐν τῷ Ἀσκληπιεῖῳ Ἀθηῶν εὑρεθέντα καὶ εἰκονίζοντα ἀνθρώπους σεβίζοντας (adorants) τὸ θεῖον κατὰ τινὰ οἷον δῆποτε τρόπον. Διακρίνονται ἐν ὄλῳ νῦν πέντε, γυναικεῖαι ἅπασαι πιθανῶς, μορφαὶ μία μεγαλειτέρα (ὑψος τὸ ὄλον 0,50) καὶ κατόπιν ταύτης τέσσαρες ἄλλαι μικρότεραι. Τὸ ἀνάγλυφον θὰ ἦτο, ὡς εἰκάω, ἰκανῶς μέγα (1) καὶ πιθανῶς τῶν καλῶν ἐπίσης τῆς τέχνης χρόνων προϊόν, εἰ καὶ ὡς ἐκ τῆς σφόδρα ἐλεεινῆς καταστάσεως, εἰς ἣν μᾶς περιεσώθη, δύσκολον εἶναι νὰ ἐξενέγκῃ τις περὶ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἀσφαλῆ γνώμην.

5. Ἐτέρου συμπλέγματος μὲ ἀναγλύπτους μορφὰς (φυσικοῦ σχεδὸν μεγέθους) τεμάχιον ἰκανῶς μέγα (2). Ὅπισθεν καὶ οἰοῦν εἰς τὸ βάθος τῆς παραστάσεως γυναικεῖας μορφῆς, ὡς εἰκάω, τὰ λείψανα (τύπος ταπεινός) παρ' αὐτὴν δέ, ἀλλ' ἔμπροσθεν, δύο ἕτεραι μορφαί, ὧν ἡ ἑτέρα μικρότερα κατὰ τὸ ἀνάστημα (κόρη;) τὸ στήθος δὲν ἀποτυποῦται σαφῶς, κατ' ἐνώπιον εἰκονιζομένη (τύπος ἐπίσης ταπεινός μᾶλλον) καὶ μὲ τὸν ἀριστερὸν ὦμον εἰς τὰ νῶτα τῆς ἑτέρας ἐρειδομένη φορεῖ χιτῶνα ποδῆρη ἐξωσμένον κατὰ τὴν ὀσφύν, χωρὶς ὅμως νὰ σχηματίσῃ κόλπον, καὶ ἱμάτιον ἐρριμμένον ἐπὶ τὸν ὦμον τὸν δεξιόν, καθ' ὃν τρόπον εἰκονίζονται οἱ ἄνδρες συνήθως περιβεβλημένοι τὸ περίβλημα, καὶ κρατεῖ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ σωζομένη κατὰ τὸ πλεῖστον στάχεις· τῶν ἄλλων ἄκρων οὐδὲν σώζεται. Τῆς ἑτέρας γυναικεῖας μορφῆς τῆς ἐν καταγραφῇ λίαν ἐκτύπως εἰκονιζομένης σώζεται ἀποκεκομμένη καὶ 2-3 Γ. Μ. μακρὰν τοῦ ἄλλου σώματος εὑρεθεῖσα, ἀλλὰ σχεδὸν ἀκριβῶς προσαρμύζουσα ἡ κεφαλὴ (τὸ πρόσωπον ἀτυχῶς λελωδημένον) λυσίκο-

(1) Μῆκος, ἦτοι πλάτος, ἀμφοτέρων ὁμοῦ τῶν τεμαχίων 0,70 ὑψος τὸ μέγιστον σωζόμενον 0,76, πᾶχος τῆς πλακῆς (λιθ. πεντ.), ἐφ' ἧς αἱ μορφαί, 0,08.

(2) Μῆκος τοῦ ὄλου λίθου (πεντελ.) τὸ σωζόμενον 0,62, ὑψος 0,75, πᾶχος τῆς πλακῆς, ἐφ' ἧς αἱ μορφαί, 0,10.

μος. Ἡ εἰκονιζομένη φορεῖ χιτῶνα καὶ ἱμάτιον ἢ μᾶλλον πέπλον ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ὀπισθεν καταπίπτοντα καὶ ἐκράτει τῇ ἀριστερᾷ (ἐν μέρει σωζομένη) πιθανώτατα δᾶδα, ἧς ὡσαύτως ἐλάχιστον μέρος σώζεται. Τὸ πρόσωπον ἔχει πολὺ μελαγχολικὴν τὴν ἔκφρασιν καὶ ἴσως δὲν θὰ ἦτο πολὺ τολμηρὸν νὰ ὑπολάβῃ τις αὐτὴν ὡς τὴν *Δήμητρα*. Ἀλλὰ τίνα τῶν περὶ ταύτην καὶ τὴν Κόρην μύθων ἐξεἰκονίζεν ὁ ὄλος λίθος δύσκολον νὰ βῆθῃ. Ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν τὸ ἀνάγλυφον φαίνεται μοι προϊόν τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ τούτων ὄχι παλαιότερων τῶν τοῦ ἄλλου ἀναγλύφου, τοῦ ἐνεπιγράφου (Ἀρχ. Ἐφημ. 1886, Πίν. 3, ἀριθ. 2). Ἴσως δὲ εἰς τοῦτο τὸ ἀνάγλυφον ἀνήκωσι καὶ ἕτεραί τινα τεμάχια (δαδός;) μάλιστα ἐκ τῶν ἐκεῖ εὑρεθέντων, ἀλλὰ νὰ ἐξακριβώσω τὸ πρᾶγμα νῦν δὲν μοι ἦτο δυνατόν.

6. Ἀρχαῖζουσα κεφαλὴ (φυσικοῦ μεγέθους) ἐρμαϊκῆς στήλης, τὸν Βάκχον, ὡς νομίζω, εἰκονίζουσα. Νὰ καταδείξω ἐνταῦθα διὰ λέξεων μόνον καὶ ἄνευ εἰκόνας τὸ ἀρχαῖζον τῆς τέχνης αὐτῆς δὲν εἶναι εὐκόλον· ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ ἀρχαϊκὴ, ἦτοι ἡ ἀρχαῖζουσα, ἐργασία τοῦ τε πώγωνος καὶ τῆς κόμης ἐν γένει ἀντίκειται εἰς τὴν τοῦ ἄλλου προσώπου διάπλασιν. Τῆς στήλης σώζεται μικρὸν μέρος· ὁ λίθος εἶναι πεντελικός.

7. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀναγκαῖον εἶναι ἴσως νὰ προσθέσω ὅτι εἰς τὰ ἐκεῖ χῶματα καὶ ὄχι πολὺ μακρὰν τῆς κεφαλῆς, περὶ ἧς ὁ λόγος, εὑρέθη καὶ βαθρίδιον (μ. 0,50, ὑψ. 0,36 πᾶχ. 0,50) λίθου πεντελικοῦ(;) ὑπογλαυκίζοντος, κοιλότητα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας του φέρον ἐλλειψοειδῆ (μῆκος αὐτῆς 0,40, πλάτος 0,30, βάθος 0,06) (1) καὶ κατὰ τὴν ἔμπροσθεν ἐπιφάνειάν του τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν, τῶν γραμμάτων τῆς ὁποίας ἀποδίδομεν ἐνταῦθα τὸ ἀκριβὲς σχῆμα κατὰ χάρτινον ἀποτύπωμα διὰ ζιγγογραφήματος.

Ε Υ Β Ο Υ Λ Ε Ι
Β Λ Υ Κ Ι Δ Ε Υ Ε Α Π Ο Λ Λ Ο Δ Ρ Ο Υ Ε Κ Κ Ε Ρ Α Μ Ε Ω Ν
Δ Ι Ο Φ Α Ν Τ Ο Ξ Δ Ι Ο Π Ε Ι Ο Ο Υ Ξ Μ Υ Ρ Ρ Ι Ν Ο Υ Ξ Ι Ο Ξ
Α Ν Ε Θ Η Κ Α Ν

Ἐν τῷ σχετικῶς λοιπὸν μικρῷ ἐκείνῳ τριγώνῳ,

(1) Ὡς ἐκ περισσοῦ σημειῶ ἐνταῦθα ὅτι δοκιμάσας εἶδρον ὅτι δὲν χωρεῖ ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος κεφαλὴ εἰς τὴν κοιλότητα τοῦ βάθρου.

οῦ, ὡς καὶ ἀλλαχθὺ ἐσημείωσα, τὴν μὲν μίαν πλευρὰν σχηματίζει αὐτὸς ὁ πηλακώδης βράχος, τὰς δὲ λοιπὰς δύο τοῖχος ἀποτελοῦντες τὸν Περιβόλον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὀπίου ὕψους ὁ Ναὸς τοῦ Πλούτωνος, εὐρέθησαν, ἢ (τὰ πλείστα) ἐν αὐτοῖς τοῖς χώμασι τοῖς καλύπτουσι τὰ λείψανα τοῦ Ναίσκου τοῦ Πλούτωνος, ἢ (ἄλλως) ἐν τοῖς χώμασι τοῖς καλύπτουσι τὸ μεταξὺ τοῦ βορείου τοῦ Ναοῦ τοῖχου καὶ τοῦ βορ. τοῦ Περιβόλου τοῖχου διάστημα, ἐλάχιστον ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα καὶ οἰοῦνται ἐν σωφῶ ἔχει κατακείμενα ἐντὸς μιᾶς καὶ ἡμισΐας ἡμέρας 10-12 σκαφῶν σκαπόντων πάντα τανώτερος καὶ τινα ἄλλα ἤττονος λόγου ἄκρια γλυπτικὰ ἔργα χρόνους τῆς τέχνης διαφορατάτων. Τίνων λοιπὸν χρόνον προῖόν νὰ ἦναι ἢ ἡμετέρα κεφαλῇ, τίνα δὲ θεὸν ἢ ἄνθρωπον νὰ ἀπεικονίζε καὶ ἐν τίνι ὄντι σχέσει πρὸς τὸ ἔχει ἀποκαλυφθῆναι οἰκοδόμημα, ὅπερ οὐδὲ ἀνευ λόγου, νομίζω, ἐκλογάσθω ὡς τὸν Ναίσκου τοῦ Πλούτωνος;

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῇ κατὰ τὰς δύο κυριώτερας ὄψεις τοῦ ἔργου ἀπεικονίσει οὐ μόνον ἢ κεφαλῇ μετὰ τοῦ λαίμου, ἀλλὰ καὶ τοῦ θώρακος μέρος οἷσεται ἄνυστον ἄνω, ὡς συνήθως, ἢ ρίς σχεδὸν ὀλόκληρον εἶναι ἀποκεκρουσμένη καὶ τὸ ἄνω χεῖλος κατὰ τὸ πλείστον, ἀμφοτέρω δὲ τῶν ὀφρῶν τὰ γέσπα οἰκτρῶς λελωδημένα, βλάβαι, αἰτίνες σφόδρα παραδιδάπτουσι τὴν ἐκ τοῦ ἔλου προσώπου ἐντύπωσιν ἄλλὰ καὶ τῆς κόμης, ἣν περιβέει, ὅπισθεν κυρίως οἰκτρῶς διαδύηματος, ταινία, ἀπεκρούσθη τὸς τὸν πρὸς τὰ δεξιὰ ἔμπροσθεν βοστρύχων καὶ τοῦτο οἷω εἶναι ἢ αἰτία τοῦ ἐπὶ τῇ δεξιᾷ παρεῖα μικρὸν τι πλατυτέρα τῆς ἀριστερᾶς φαίνεται ἄλλως οὐσιώδεις βλάβας δὲν φέρει ὁ λίθος καὶ εἶναι πρὸς τὰ κάτω ὀλοτρόγωνα οὕτω πεπελεκημένος, ὅπως συνήθως πάσαι ἐκεῖναι αἱ κεφαλαί, αἰτίνες ἦσαν προωριζόμεναι ν' ἀποτελέσωσι μέρος ὀλοκλήρου ἀγάλματος κατ' ἴδιαν ἐξεργαζόμεναι καὶ κατέπιον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ καταλλήλως προσαρμοζόμεναι (1).

Ὅταν ἡ κεφαλὴ ἐξεγώσθη ἢ πρώτη μου ἐξ αὐτῆς ἐντύπωσις δὲν ὄπηξε πολὺ ἐνομιμῆ, ὄχι μόνον οἷοι ἢ προσοχῆ ὡς ἦτο ἐστραμμένη πρὸς ἐκεῖνα τῶν ἔκσι εὐρεθέντων ἔργων, ὅσα συνέβαλον εἰς ὀπο-

στήριξιν τῆς ὀνοματοθεσίας τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ οἰκοδομήματος, ἀλλὰ καὶ οἷοι εἰς τὰ ὀμμάτά μου προσέπεσε πρὸ παντὸς ἄλλου ἢ κόμη, ἦτις, εἰ καὶ κατὰ τὸν τύπον δύνανται νὰ ἀνεγέρηται εἰς τοὺς καλοὺς τῆς τέχνης χρόνους (ὁ Δελφικὸς μάλιστα λέγεται εἶναι ἡγάτα νὰ κοσμῇ τὰς κεφαλὰς τῶν ἔργων τοῦ δια κόμης οὕτως ἐπὶ τὸ ζωγραφικώτερον καὶ πρὸς τὴν πρώτην ἐντύπωσιν πεποιημένος) δὲν διακρίνεται ὁμως βεβαίως εἰς ἐπιμελεῖ καὶ λεπτῇ ἐργασίᾳ καὶ αὐτὸ δὲ τὸ σπῶδρον μέρος τοῦ θώρακος μετὰ τοῦ καλύπτοντος αὐτὸν παραδόξω ἐνδύματος ἄμελως εἶναι εἰργασμένον, γλισσοῦ δὲ καὶ ἀνεπαρκῆς, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἢ ἀνατομικῇ αὐτοῦ διάπλασι, εἰ μὴ καὶ ἐλαττωματικῇ, ἂν ὄντως ὁ ἐν Ἐλευσίνι εὐρεθείς λίθος ἀπέτελε μέρος ὀλοκλήρου ἀγάλματος καὶ δὲν ἦτο αὐτοτελεῖα προτομῆ (buste), ὅπως τινος προσεδούσι(1). Ταῦτα δὲ, τὸ βεβαιωθῆς πως τοῦ βλέμματος καὶ τὸ κατὰ τι προσωπίκῳ (portraitarlig), ὅπερ εὐρίσκω ἐγὼ ἐν τῇ ὄλῃ φωτογραφίᾳ τῆς κεφαλῆς χωρὶς καὶ νὰ δύναμαι νὰ ὀρίσω αὐτὸ ἀκριβέστερον, μ' ἔκαμαν νὰ τὴν ἀποδώσω κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν Ἀντίνοον. Τοῦ Βόθουο ἐκείνου νεανίου τοῦ μνηθέντος βεβαίως τὰ μυστήρια καὶ τοσοῦτον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τιμηθέντος (γνωστὸν εἶναι καὶ ὀρθη εἰς τιμὴν τοῦ εἶχε θεσπισθῆ) ἤλπιζον νὰ εὐρω ἐν Ἐλευσίνι καὶ ἑτέραν, καλλίονα τῆς ὑπὸ Lenormant εὐρεθείσης, εἰκόνα. Οἰκοθεν δ' ἐνενοεῖται εἶναι ὑπόθεσις τὴν κεφαλὴν προῖόν κατ' ἀπομίμησαν προγενεστέρων τύπων ποιήθησαν (οἷα εἶναι καὶ τὰ πλείστα, ἂν δὲν σφάλω, τῶν εἰς

(1) Περὶ τοῦ πρῶτου ἐξήγησα καὶ τὴν γνώμην δέο τὸν παρ' ἡμῖν γλυπτῶν, ὃν ὁ ἔτερος ὀνομάζει νὰ δι' ἑθῆ βεῖ ὁ λίθος τῆς Ἐλευσίνος ἦτο προωριζόμενος ν' ἀποτελέσει μέρος ὀλοκλήρου ἀγάλματος ὁἷα τις τοῦ αἰῶνος λόγους καὶ δυσκολὰς περὶ τὴν τοσούτην αὐτοῦ εἶναι τοῦ κορμοῦ, περὶ ἂν περικτὸν νὰ λάμω μεμύρονον λόγῳ. Ἐγὼ ἀπολλῶμαι πρὸς τὴν γνώμην ὅτι ἀνεῖται εἰς ὀλόκληρον ἄγαλμα, ὅπερ κατὰ τὸν Gillieron ἴσαστο ὀρθον καὶ εἶναι τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς τὸ ἄνω μέρος στήριξον, οἷοι καὶ κείνητος ἐν αὐτῷ ἀριστερῷ ποδῷ (ἢ ὡς νὰ ὀκοσμῆ καθήμενος) καὶ μόνον εἰ τῆς ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς στήριξος ἐξήγηται ἢ ἀνοήτως τὸ ἀριστερὸ ὄμμα καὶ ὄχι εἰ κινητικὸς οἷος ὀμοῖος τοῦ βραχίονος. Θὰ ἦτο δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τεχνίτην καὶ ὀλίγον τι μάλλον πρὸς τὰ ἑμπερὸς καὶ ὄχι ὅπως ἐν τῇ ἀκτινωμένῃ παραστάθῃ ἢ κεφαλῇ κεκλιμένη, ὅποτε καὶ ὁ πολὺ προέξον τοῦ στήθους (σπαρῆ) τὴν ἐν καταστάθῃ μάλιστα οἷοι) μετρίαιται κῆκος. Καὶ ἔτερον δὲ τὴν βαρυτέρω ὑφάρμακα ἰσχυρὸν ἐκάλυπτο πηλοεικάτα τὸν ἀριστερὸ ὄφρον καὶ κατὰ μέρος τοῦ λοιποῦ σώματος, διὰ τὸν πηλοῦν τὸ ὕψος ἀκαρπύτου ἑπίσης καὶ τῆς προσαρμογῆς τοῦ στήθους λίθου εἰς τὸ ὄλοο κορμῷ ἰσχυρὸν μέρος.

(1) Τὸ πρῶτον δὲν ἦτο ἀσυνήθως καὶ ἄ' ἄλλα τοῦ σώματος ἄρα καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς τέχνης χρόνους εἰς τὰ ἐκ Ἡραίου (ἢ εἰς τὸ εἶναι πεποιημένη καὶ ἢ ἡμετέρα κεφαλῇ) λίθου ἔργα ἄρα γὰρ μόνον διὰ τὸ ἐκὼλοκτερον τῆς μεταφορῆς μεταξὺν τμημάτων (παράβ. Ἀρχ. Ἐστρ. 1886, σελ. 75 καὶ 1884, σελ. 184, σημ. 1).

τόν Ἀντίοον, ἀναφερομένων ἔργων ἐπὶ τὸ ἰδανικώτερον πεπλασμένα καὶ πρὸς ἄλληλα ὄχι πολὺ ὅμοια) (1) ἀνωμολόγουν δ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν μεγάλην τοῦ ἐργασαμένου δύναμιν τοῦ νὰ ἐμψυχοῖ τὸν ἄψυχον λίθον. Ἀλλὰ μετ' ἀκριβεστέραν τοῦ πράγματος ἐξέτασιν ἠλλαξα γνώμην. Καὶ ὁμοιότητας δὲν εὕρισκον τοῦ ἡμετέρου λίθου πρὸς τὰ εἰς τὸν Ἀντίοον ἀποδιδόμενα ἔργα, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ ζωὴ μὲ ἔπεισαν ὅτι ἔπρεπε νὰ δεχθῶ τὴν γνώμην τῶν λεγόντων ὅτι τὸ ἔργον, καίπερ μὴ ἄφογον, εἶναι οὐδὲν ἦττον τῶν Ἑλληνικῶν ἔτι χρόνων προϊόν' ἢ ὑπάρχουσα ἀντίθεσις ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς κόμης καὶ τοῦ θώρακος ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ μάλιστα τὸν πλήρη ζωῆς καὶ ἐν ὄλῳ τῷ σφρίγγει, μετὰ τινος μάλιστα ὑπερβολῆς, τὸ μυικὸν σύστημα ἀναδεικνύοντα λαιμὸν ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ τινα οἶον δῆποτε τρόπον, ἄλλως δὲ γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον καὶ ἐν τοῖς ἀριστουργήμασι παρατηροῦνται ἐλλείψεις.

Τὴν Ἑλευσινιακὴν κεφαλὴν, πλὴν πολλῶν ἄλλων, εἶδε κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα καὶ ὁ κ. Benndorf καὶ ὑπερεξῆρεν αὐτὴν ὡς ἔργον ὄχι μόνον τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν καλῶν τῆς τέχνης χρόνων, αὐτοῦ ἔτι τοῦ Δ^{ου} αἰῶνος π. Χρ., καὶ ζητήσας ἔλαβε καὶ γύψινον αὐτῆς ἐκμαγεῖον διὰ τὸ ἐν Βιέννῃ Μουσεῖον' παρεπιδημοῦντι δέ μοι κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Αὐστρίας ὄχι μόνον ἀνεκοίνωσε τὴν ὑπαρξίν δύο ἀντιγράφων τῆς Ἑλευσινιακῆς κεφαλῆς ἐν τοῖς Ἰταλικῶν Μουσεῖοις, ἀλλὰ καὶ φιλοφρόνως παρέσχε μοι τὴν συνδρομὴν του νὰ ἴδω καὶ μελετήσω ἐκμαγεῖον γύψινον τοῦ ἐτέρου αὐτῶν, τοῦ ἐν Καπιτωλίῳ δηλ. ἀντιγράφου, κατα-

στήσας με συγχρόνως προσεκτικὸν καὶ ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος, ἣν εὕρισκον, τοῦ Ἑλευσινιακοῦ ἔργου πρὸς τὸ ἐκ Δήλου ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Λούβρου μάρμαρον τὸ ἀποδιδόμενον κοινῶς εἰς τὸν Ἴνωπὸν (1) καὶ τὴν ἐπίσης ἐκ Δήλου ἐν τῷ τῆς Μυκόνου Μουσεῖῳ κεφαλὴν, ἣν ἐδημοσίευσεν μετ' εἰκόνας ὁ κ. Homolle (Bul. d. Cor. Hell. 1885 σελ. 253). Αἱ ἀνακοινώσεις αὗται τοῦ ἐν Βιέννῃ καθηγητοῦ, μάλιστα δὲ ἡ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀντιγράφων, ἐξ ἧς εὐλόγως εἰκάζετο ὅτι ἡ Ἑλευσινιακὴ κεφαλὴ ἦτο ἢ ἀνεφέρετο καὶ αὐτὴ εἰς ὄχι τυχαῖον ἔργον, μού ἐκίνησαν ἔτι μᾶλλον τὴν περιέργειαν καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον νὰ ἐξετάσω ἀκριδέστερον τὰ κατ' αὐτὴν. Ἀλλ' ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν ἠὲν καίρησα νὰ ἐξερευνησῶ περὶ τοῦ πράγματος προτιμῶ νὰ παρέλθω ἐν σιγῇ, γινώσκων ὅτι περὶ αὐτοῦ προτίθεται ὁσονούπω νὰ κάμη διὰ μακρῶν λόγων καὶ ὁ κ. Benndorf. Μίαν μόνον ἀναγκαῖον κρίνω, πρὶν καταστρέψω τὸν λόγον, νὰ προσθέσω ἐνταῦθα παρατήρησιν ὅτι δηλ. πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ Πραξιτελείου Ἑρμοῦ οὐδεμίαν εὕρισκω ἐγὼ ὁμοιότητα θεωρῶν τὴν Ἑλευσινιακὴν κεφαλὴν ἐν τε τῷ ὄλῳ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον θεμελιωδῶς διάφορον καὶ ὅτι ὁμοιότης τις αὐτῆς, ἂν δὲν ἀμαρτάνω, ὡς πρὸς τὸν ἐν γένει σχηματισμὸν τοῦ προσώπου ὑπάρχει μᾶλλον πρὸς τὰ ἐν τῷ Κεντρικῷ Μουσεῖῳ τῶν Ἀθηνῶν ἐκ Τεγέας ἔργα (Mittheil. d. D. Ar. In. 1881, σελ. 393, Ἄρχ. Ἐφημ. 1886, σελ. 17) τὰ εἰς τὸν Σκόπαν ἀποδιδόμενα.

¹ Ἐν Ἑλευσίνι τῇ 1η Φεβρουαρίου 1887.

Δ. ΦΙΛΙΟΣ

(1) Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι τῶν πλείστων αὐτῶν μόνον εἰκόνας καὶ ταύτας ἀτελεῖς εἶχον ὑπ' ὄψιν, ἀφοῦ, ὡς γνωστὸν, τὰ μὲν μαρμάρια αὐτοῦ ἐν Ἀθῆναις ὑπάρχοντα ἀπεικασματα εἶναι ἐλάχιστα καὶ ὄχι

τὰ κάλλιστα, ἐκμαγεῖων δὲ γυψίνων Μουσεῖον δὲν ἔχομεν ἀκόμη
(1) Παράβ. Gazette Archéol. 1886, pl. XXII. Τὴν παραπομπὴν ὀφείλω εἰς τὸν φίλον Κ. Α. Κουμανούδη.